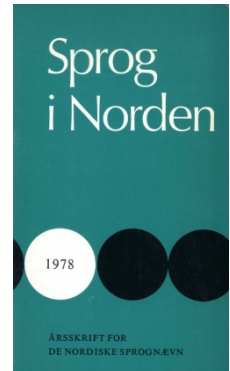

Sprog i Norden

Titel: Nordisk språkhistoria och nordisk språkvård
Forfatter: Stig Örjan Ohlsson
Kilde: Sprog i Norden, 1978, s. 17-40
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Nordisk språkhistoria och nordisk språkvård

Av Stig Örjan Ohlsson

Har nordisk språkhistoria och nordisk språkvård något med värtannat att göra?

Enligt min mening är sambandet både intimt och invecklat. Några av de mest påfallande beröringspunkterna skall jag försöka visa i det följande.

Det man först kommer att tänka på, är väl att en ambitiös nordisk språkvård rimligen har som mål att ingripa i, och i vart fall bidra till att forma, framtidens nordiska språkhistoria. — Man kan kanske föreställa sig att något sådant redan har skett, nyligen eller rentav för länge sedan.

Man kan också föreställa sig, att uppfattningen — eller snarare olika uppfattningar — om hur nordisk språkhistoria har förlöpt hittills, på ett eller annat sätt verkar styrande för dem som ägnar sig åt nordisk språkvård eller språkplanläggning.

Det är framför allt den senare tankegången jag här är intresserad av att fördjupa mig något i, på ett sätt som kan kallas vetenskapshistoriskt, om man så önskar. Några praktiska slutsatser vill jag också försöka dra.

”Förvetenskapliga” språkhistorieuppfattningar. — Stamträds-teorin

Det är lockande men omöjligt att här systematiskt gå igenom olika äldre språkhistoriska uppfattningar, från det Gamla Testamentets myt om Babels torn, där språkhistorien framställs som en plötslig språksplittring, framkallad genom gudomligt ingripande som straff för mänsklig hybris. Språkförbistringen efter straffdomen står i kontrast till det paradisiska urtillståndet, då alla förstod alla.¹

Språkhistorieuppfattningar här i Norden, med mer eller mindre vetenskapliga anspråk, känner vi i vart fall från 1600-talet. Man var då framför allt inriktad på att finna ett samband mellan hebreiskan och folkspråken. Hjälpmedlet för detta var mer eller mindre halsbrytande etymologier. En vanlig uppfattning var att betrakta hebreiska som urspråket, språkens språk. — Men några tog ett radikalare grepp om ämnet. Mest kända, och beundrade i samtiden, blev svensken Olov Rudbecks försök, i hans *Atlantica* (1679—1702), att omvänt bevisa att det var *svenskan* som var urspråket, både till hebreiskan och till grekiska och latin. Rudbecks språkhistorieuppfattning var ett led i hans allmänna strävan att göra Sverige till folkens urhem, identiskt med Atlantis.

Uppfattningar liknande Rudbecks frodades också i grannländerna, både före och efter hans magnifika demonstration av den svenska stormaktstidens behov av ett ärorikt förflutet. — Det blev en uppgift för 1700-talets upplysningsmän som Ludvig Holberg och Olof von Dalin, att delvis med satirens hjälp återupprätta proportionerna i de historiska anspråken:

Sjelfwa Adams namn är ren Swenska: Adam var ju skapad av jord, af stoft? Det är ju *Af dam*: när man från *Afdam* tager bort F, så blir det *Adam*. *Eva* är ock ren svenska: när Mannen vaknade [. . .] och fick se sin Skönhet fram för sig i all sin fägring [. . .] utan så mycket som en Solfjäder, är det ju naturligt, at han förundrade sig och sade *he! hwad?* och af de två orden blir ju strax *Heva?*
(Dalin, 1767)³

Men låt oss med ett språng förflytta oss från sådana uppenbart nationalistiska språkhistorieuppfattningar, till den som växte fram under 1800-talet, parallellt med romantikens organiska historieuppfattning, men också med den darwinska evolutionismen.

Jag syftar på den uppfattning som har fått sitt mest pregnanta uttryck i August Schleichers (1861) *stamträdsmodell*: från den indoeuropeiska stammen grenar sig de olika underavdelningarna alltmera finfördelat till dagens nationalspråk.

Den "germanska" språkfamiljen har t.ex. (senare) delats i tre undergrupper, en östgermansk (omfattande främst gotiska), en västgermansk ("moderspråk" till bl.a. tyska, holländska och engelska) och en nordgermansk. Den sista har i sin tur delats upp ytterligare i två huvudgrupper: östnordiska (med svenska, danska och gutniska, språket på Gotland) samt västnordiska (med norska, färöiska och isländska).

Denna *genetiska språkhistorieuppfattning* har visat sig vara utomordentligt fruktbar. Många generationer av språkforskare har under mer än hundra år arbetat inom dess ramar, för att kasta ljus över de nordiska språkens historia och förhistoria. Mycket har uppnåtts genom att man har arbetat med bevarat äldre språkmateriel utifrån förutsättningen att de språkhistoriska sammanhangen har varit ungefär så som stamträdsteorins förgreningsmodell förutsätter. Vi kan tänka på hur teorin har gett stadga åt etymologisering av enskilda ord, och därmed åt en allt säkrare läsning av de äldsta bevarade texterna. Genom att följa huvudreglerna för hur språksläktskapen har rekonstruerats, har man i stor utsträckning kunnat använda även synnerligen avlägsna släktmedlemmars kända ordförråd, för att tolka oklara passager på andra håll.

Genom att man med hjälp av stamträdsteorin på ett i vissa avseenden övertygande sätt har kunnat rekonstruera också helt okända språkstadier, som förutsätts av yngre, kända, har man fått ett redskap för intern, relativ, språkligt motiverad kronologi. Den har bidragit till att fastslå de 24-typiga runinskrifternas principiellt högre ålder än de 16-typigas, för att ta ett exempel på en sak som ingalunda var självklar förrän på 1870-talet.⁹

Ortnamnsforskningen har med framgång arbetat inom ramarna för samma rekonstruktionsmetod. Filologins strävanden att datera och ursprungsbestämma bevarade medeltida texter bygger likaså på rekonstruktionsmetoden. För båda dessa forskningsinriktningar spelar dialektkännedomen en stor roll. Och vid klassificeringen av dialekter har återigen stamträdsmodellen haft grundläggande betydelse. — Den förgrening, som i stora drag antytts i Schleichers modell, kan på så sätt bära upp hela det imponerande lövverket av de nordiska dia-

lekternas mångfald.

Var och en får naturligtvis bedöma den saken efter sin egen erfarenhet. Men det är min bedömning, att den här skisserade språkhistorieuppfattningen på det hela taget är det helt dominerande tankemönstret inom nordisk språkhistoria. Anledningarna till det kan vara många. Jag skall ta upp några mera specifika strax. Men den viktigaste kan ju möjligen vara, att den genetiska språkhistorieuppfattningen tycks ha en viss omedelbar verklighetsanknytning. Språk ärvs visserligen inte på samma sätt som ögonfärg eller hudfärg. Men de allra flesta lär sig dock att tala via mor och far. En *genetisk* språkhistorieuppfattning kan därför te sig *naturlig*.

Några invändningar mot stamträdet

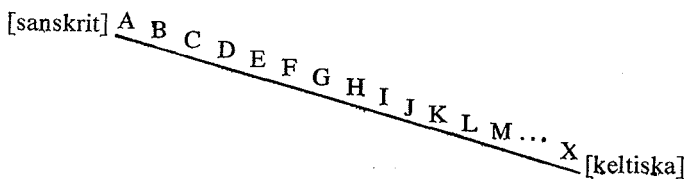
Om det hade varit så, att vår del av klotet hade befolkats av invandrande stammar, som slog sig ner i var sitt område under fullständig isolation, och om obefolkade områden koloniserades från dessa stammar, som bina svärmar från överbefolkade bikupor, varefter dessa nya kolonier isolerade sig totalt osv., då hade det knappast funnits något att invända mot stamträdsmodellen. Dessa förutsättningar för att modellen skall kunna sägas vara adekvat, är dock uppenbart felaktiga. Arkeologiska fynd från äldsta tid och framöver vittnar om ständig kulturell påverkan och mellanfolkliga kontakter, inte om entydig isolation.

Stamträdsmodellen har inte heller saknat kritiker. En tidig och kompetent sådan var Johannes Schmidt. I skriften *Die Verwandtschaftsverhältnisse der Indogermanischen Sprachen* (1872) levererade han en känd motbild, *vågteorin* ("Wellentheorie"). Den var tänkt som ett alternativ till stamträdets överbetoning av den genetiska släktskapen, och till synen på språkhistorien som en ständigt pågående språklig nerbrytning i allt mindre, och mera avgränsade, enheter.

Genom vågteorin betonas i stället den språkliga påverkan i sidled, från ett novationscentrum och med minskande kraft ut i periferin, på samma sätt som vågrörelserna efter en sten, som kastas i vattnet, sprider sig i koncentriska ringar, efter hand

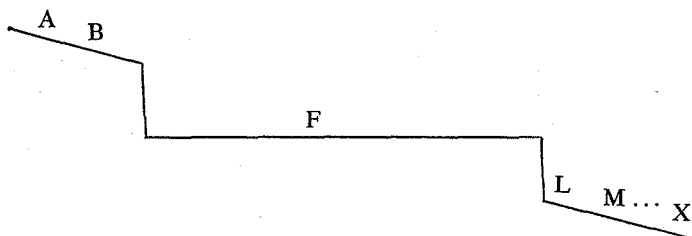
allt svagare märkbara. — Bilden har haft betydelse för speciellt dialektgeografin. Men någon riktig genomslagskraft, på samma sätt som stamträdet, har den ändå inte fått. Utan tvivel är jämförelsen med ett fysikaliskt fenomen allt för äventyrlig. Den haltar också åtskilligt. Några bestående förändringar åstadkommer ju t.ex. inte vågrörelserna. Det är också svårt att hitta några enkla och undantagslösa exempel på hur språkliga förändringar skulle ha spritt sig i ringar med avtagande kraft. — Men på senare år har bilden tagits upp igen inom språkvetenskapen, som en modell för hur "naturliga" förändringar sprider sig.⁴

Egendomligt nog tycks det inte på samma sätt ha noterats, hur Schmidt i samma skrift själv tar avstånd från vågbilden, bl.a. genom en alternativ bild: "trappbilden". Den avser i första hand förhistoriska förhållanden. Schmidt föreställer sig de indoeuropeiska språken ursprungligen placerade i obruten linje på ett lutande plan, från sanskrit till keltiska. Några skarpa språkgränser fanns ursprungligen inte, säger han, utan två dialekter A och X, på godtyckligt avstånd från varandra, förenades genom kontinuerliga varieteter B, C, D osv.:

Han föreställer sig så denna sluttning omvandlad till en trappa, genom att en släkt eller stam, som talade t.ex. varieteten F, fick övertag över sin närmaste omgivning, på grund av politiska, sociala, religiösa eller andra förhållanden. Därigenom blev de närmast liggande språkliga varieteterna, G, H, I, K å ena sidan, och E, D, C å andra sidan, undertryckta av och ersatta av F. Därefter gränsade F åt ett håll direkt till B, åt ett annat håll omedelbart till L. På ena sidan trycktes sluttningen ner, och på andra sidan höjdes den. Resultatet blev en trappa, med skarpa språkgränser mellan både B och F och

mellan F och L:

Schmidt hänvisar till att sådant har inträffat under historisk tid. Han exemplifierar inte bara med Hellas och Rom, utan också med nyhögtyskan, som "inom kanske inte allt för lång tid kommer att ha fullbordat samma förintelse av de tyska dialekterna". — Schmidts hänvisning till aktuella och brännbara samtida språkpolitiska förhållanden kan kanske delvis förklara, varför denna "sociolingvistiska" språkhistoriska modell inte har blivit känd och accepterad på samma sätt som den "naturlagsbetonade" vägteorin. Att den säger något riktigt och väsentligt om t.ex. också nordisk språkhistoria är ofrånkomligt.

Stamträdet som konfliktfri modell

Schmidts trappmodell understryker också en egenskap hos stamträdsmodellen, som kan vara en del av förklaringen till att den har kunnat bestå som modellen med stort M under så lång tid. Det är uppenbart att Schmidts trappmodell kan betecknas som en konfliktmodell, genom att den betonar social och politisk maktkamp och *dess* betydelse för språkutvecklingen.

I motsats till trappmodellen är stamträdsmodellen på ett genialt sätt konfliktfri. Genom den har nästan alla kunnat bli delaktiga i en lång och ärorik språkhistoria. Danskar, norrmän, islänningar, färingar och svenskar har kunnat föra sina respektive språk tillbaka till ett gemensamt nordiskt urspråk. Utan stora konfliktfrön har man så kunnat samarbeta med representanter för övriga germanska språkgrupper, för att rekonstruera ett urgermanskt modersspråk, som ger ett ännu längre och ärorikare perspektiv bakåt i tiden. På samma sätt

som tanken på och arbetet med att utforska det gemensamma nordiska urspråket har kunnat stärka den nordiska språksamhörighetskänslan, har naturligtvis en specifik germansk samhörighetskänsla i viss mån kunnat mildra vissa nationalistiska fobier. Och när man har nått så långt som till det urgermanska, har man genom att sidoställa detta urspråk med de klassiska medelhavsspråken kunnat mildra vissa germanska mindrevärdeskänslor gentemot dessa språk.

Denna beskrivning av stamträdsmodellens principiella konfliktfrihet kan med fog sägas vara något renodlad. Men en hel del ligger det i den, även om det också är lätt att peka på fall där rekonstruktionen har gett upphov till stridigheter, som kan tänkas ha en bakgrund i nationella känslor. Det har varit ett konfliktämne, hur man skall placera gotiska, som tack vare Wulfilas bibelöversättning är det överlägset bäst bevarade germanska "förhistoriska" språkstadiet (frågan om förhållandet mellan nord-, öst- och västgermanska).

Vidareutvecklingen av de genetiska språksambanden har dock, tack vare stamträdsmodellen, på det hela taget kunnat försiggå utan nationella konflikter, och i broderligt samarbete. Men stamträdsmodellen har ytterligare en förträfflig egenskap. Den delar denna egenskap med vågteorin, som jag tidigare kallade naturlagsbetonad. Det finns ett inslag av naturlag också i stamträdsmodellen. Den "växte fram" under roman-tiken; det har för övrigt hävdats att Schleicher själv skulle ha trott på trädbilden på ett fullkomligt konkret sätt och uppfattat språket som en växande organism (Holger Pedersen 1924, s. 223).

Men sin egentliga blomstringstid har stamträdsteorin haft under en tid, som förutom av starka nationalistiska strömningar präglats av Darwins utvecklingslära. Parallellen mellan språkliga stamträd och darwinska evolutionsscheman har nästan varit självklar. Likheten mellan mutationer och språkliga stamträdsförgreningar har varit given och suggestiv. Och det är lätt att förstå, hur man har kunnat omforma Darwins tanke om "survival of the fittest" till att gälla språkliga förhållanden, så att man föreställer sig, att det är de mest livskraftiga språkliga nyheterna, "novationerna", som naturlagsenligt överlever

och sprider sig. — Ett försiktigare sätt att tillämpa den darwinska hypotesen på vore väl annars, att på sin höjd låta survival-of-the-fittest-tanken omfatta språkbärarna.

Men om man skriver språkhistoria utifrån sådana förutsättningar, och det har utan tvivel gjorts, så kan alltså denna språkhistoria te sig som en för varje steg naturlig och lagbunden utveckling, från ett gemensamt urspråk och — som regel — fram till det levande nuspråk som är respektive språkhistorikers utgångspunkt, och hans slutmål för beskrivningen. I ett annat land kan en annan språkhistoriker sitta och suggera fram känslan av naturlig och obönhörligt lagbunden utveckling till ett på åtskilliga sätt avvikande slutmål. En sådan språkhistorieskrivning kan också användas för att understryka det naturliga och logiskt självklara i en riksspråksform i motsats till någon konkurrerande dialektal form inom nationalområdet.

Det behöver väl knappast påpekas, att det finns något vinklat också i denna min beskrivning. Jag vill bara göra uppmärksam på en möjlighet som stamträdsmodellen ger — och en förekommande tendens.

Stamträdet och språkvården

Vi är nu framme vid att kunna överväga frågan om stamträdsmodellens betydelse för *nordisk* språkvård. Det finns två huvudaspekter.

Å ena sidan har man den redan tidigare omtalade positiva egenskapen hos stamträdet, att understryka den nordiska samhörigheten, genom gemensam historisk språklig bakgrund osv. Den har utan tvivel verkat inspirerande på många att använda sina krafter på en nordisk språkvård. Det yttersta målet för en sådan nordiskt inriktad språkvård kunde naturligen vara att man försökte återvinna det förlorade paradistillståndet i språkligt avseende i Norden, då alla förstod alla.

Men å andra sidan kan utan tvivel stamträdets framställning av ett ständigt förvärrat språkligt sönderfall, av splittringen i allt mindre enheter, och framför allt det ingående momentet av naturlag i en sådan utveckling, leda till handlingsförlamande

defaitism. Det är lätt att gripas av handlingsförlamning, om man känner det som om man kämpar mot en naturlag.

I den mån det är riktigt att stamträdsmodellen har haft — och fortfarande har — en sådan inverkan på dem som bekymrar sig om nordisk språkvård, kan det vara befogat att kritiskt överväga speciellt de båda moment i stamträdsmodellen, som kan åstadkomma en psykisk konflikt i hållningen till nordisk språkvård. Det kan med andra ord vara god psykoterapi att ifrågasätta en språkhistorisk helhetssyn, som förutsätter ett förlorat paradistillstånd i form av ett gemensamt nordiskt urspråk, och som ser den språkhistoriska utvecklingen som ett naturlagsbetonat språkligt sönderfall eller nerbrytning. Det har självklart också ett egenvärde att försöka frigöra sig från en språkhistorieuppfattning, som eventuellt har starka inslag av tidsbundet modelltänkande. Mer än några generella synpunkter och argument kan det här inte bli tal om.

Om förhistorisk nordisk språkhistoria

Den (norskkättade) amerikanske språkforskaren Einar Haugens relativt nyutkomna bok *The Scandinavian languages. An introduction to their history* (1976) är en ganska fyllig språkhistoria, med nordiskt perspektiv. Just det genomförda nordiska perspektivet, och hans på visst sätt utanförstående ut-siktspunkt, gör att man genom hans framställning knappast suggereras till att tro på den naturlagsenliga lagbundna utvecklingen i nordisk språkhistoria under historisk tid.

Men också den förhistoriska delen av språkhistorien får en hel del plats hos Haugen. Här kan man möjligen få näring för uppfattningen om ett gemensamt urspråk, även om Haugen när han talar om *Common Scandinavian* reserverar sig med att begreppet är en "nyttig abstraktion".

Det är viktigt att ständigt understryka, att föreställningen om Nordens "ursprungliga" språkliga enhet är en abstraktion, snarare än något som skulle vara bevisat genom bevarat språkligt källmaterial. Enligt min mening kan det fragmentariskt bevarade urnordiska materialet inte sägas vara bärkraftigt nog att bekräfta en stamträdsteori, som förutsätter att alla i Nor-

den vid en bestämd tidpunkt — låt oss säga när guldhornet från Gallehus ristades — talade på samma sätt.

Vad runologer och språkhistoriker i första hand har övertygat om, är att det finns en grupp mycket gamla inskrifter, som i vissa påfallande avseenden har gemensamma språkliga karakteristika. Dessa skiljer dem klart från yngre "vikingatida" runinskrifter. Det är först och främst runtecknens form och antal (24-typsfutharken). Men det är ju en sak som inte nödvändigtvis har med det talade språket att göra. Det är vidare ordens genomgående större längd. Nästan varje ord hade flera stavelser. Ordböjningen kunde visa upp fler böjningskategorier.

Med tanke på det utomordentligt begränsade bevarade ordförrådet, som helt domineras av personbenämningar, är det dock mycket svårt att ha någon mening om homogeniteten i det språk som reflekteras i de äldsta ruininskrifterna, annat än just den att det påfallande skiljer sig från det betydligt rikligare inskriftmaterialet med yngre runor, från förhistorisk tid, upp mot gränsen till historisk tid. Inte heller kan vi datera två inskrifter absolut, så att vi kan säga att de representerar det talade språket på ett bestämt ställe eller vid en bestämd tidpunkt.

De få fynden är spridda över vad vi kan förmoda var de väsentliga existerande skandinaviska bosättningsområdena i nuvarande Danmark, Norge och Sverige. (En rätt liten andel har funnits på kontinenten.) Hur inskrifterna har kommit till fyndplatserna vet vi föga eller intet om. De flesta inskrifterna finns på föremål som kan ha färdats långa vägar. Inte heller inskrifter på stenar och klippor ger någon *garanti* för att de reflekterar lokalbefolkningens språk vid den tidpunkt de ristades. Näväl. Motsatsen är naturligtvis inte heller bevisad. Språket i Norden *kan* ha varit förbluffande enhetligt. Förbluffande, därför att man har att göra med ett stort bosättningsområde, och kommunikationer (framför allt till sjöss), som kanske var bättre än vi föreställer oss, men dock begränsade.

Steket från det språkstadium, som reflekteras i den äldsta inskriftsgruppen, och till inskrifterna med den yngre 16-typsfutharken framstår som drastiskt, av flera skäl. Ett viktigt

sådant är *ortografen* i de yngre inskrifterna, som uppenbart återspeglar det talade språket på ett ytterst ofullkomligt sätt. Man har tagit för givet, att fonemuppsättningen var större under vikingatiden än under folkvandringstiden, framför allt genom tillkomsten av omljudsvokaler. Trots detta har antalet skrifttecken av någon gåtfull anledning reducerats kraftigt, så att t.ex. omljudsvokalerna inte alls kom till synes i skrift.

Vad vi kan konstatera är en skriftspråksreform i Skandinavien utan senare motstycke i fråga om omfattning, varken på det språkliga planet eller om vi ser till spridningen. Den nya 16-typiga futharken användes snart enarådande i Norden; visserligen med olika grafiska varianter, men de hade samma principiella avstånd till det talade språket. Man räknar med upp emot ett par hundra år innan detta avstånd minskas, genom att man inför nya, "stungna", tecken.

Fyndfattigdomen när det gäller inskrifter från övergångstiden har ofta påtalats. (Någon har rentav tänkt sig, som förklaring av reformen, att de gamla tecknen skulle ha fallit i glömska mer eller mindre.) Med tanke på de dåliga möjligheterna till exakt datering är det kanske snarare inskrifter som visar övergångsstadier man då efterlyser. Sådana finns det nämligen inte många av.

Den omedelbart mest påfallande skillnaden mellan de äldre och yngre inskrifternas språk är ordlängdsförkortningen, kallad synkope. Av inskrifter med de äldre runorna finns det en grupp stenar från Blekinge, som blandar synkoperade och osynkoperade former. Den berömda Eggjum- eller Eggja-stenen i Sogn i Norge har däremot nästan enbart på detta sätt stavelseförkortade ord. Annars är 24-futharksinskrifterna alltså "osynkoperade", 16-futharksinskrifterna "synkoperade".

Vad man traditionellt har gjort i nordisk språkhistorieskrivning — utifrån stamträdstänkande — är att man har utgått från att den här kort karakteriserade förändringen skulle återspegla en alltigenom naturlig språkutveckling över hela Skandinavien. Hur förändringen skall kunna förklaras, på ett logiskt, naturligt, internt språkligt sätt, har man använt otroligt stor möda på att rekonstruera. Men ingen har gått iland med att göra det på ett allmänt accepterat sätt.

En synpunkt, som man enligt min mening förefaller ha glömt bort, är att utvecklingen kanske inte alls har varit så naturlig som man förutsätter, när man först ordnar och daterar allt det bevarade nordiska inskriftsmaterialet efter interna runologiska och språk-logiska kriterier, så gott det går. (Man kan då bli tvungen att avvisa avvikande arkeologiska dateringar.) Därefter rekonstruerar man en för hela Norden gemensam utveckling. Men då har man möjligtvis glömt, att den gemensamma nordiska utvecklingen är ett *antagande* som man redan har gjort, när man ordnar och daterar inskrifterna, utan hänsyn till fyndort.

Vad man därmed har koncentrerat sig på, är att beskriva en abstrakt språkutveckling steg för steg. Man kan lätt av detta få föreställningen att hela den nordiska befolkningen skulle ha förändrat sitt språk steg för steg, i samma takt och utan yttre påverkan.

Att anta att dokumenterat *stora* förändringar skulle ha föregått på detta sätt över hela det nordiska befolkningsområdet, under perioden mellan folkvandringstid och vikingatid, förefaller mig ganska verklighetsfrämmande. Det verkar betydligt sannolikare att de konstaterbara förändringarna har haft en spridningshistoria, även om det skröpliga runskriftsmaterialet, med dess osäkra dateringsmöjligheter, inte tillåter oss att rekonstruera den. Det betyder att de språkliga motsättningarna tidvis kan ha varit så stora, att ett talat språk, motsvarande det språkliga stadiet i de *urnordiska* inskrifterna, kan ha förekommit i Norden, vid exakt samma tidpunkt som en talad motsvarighet till det vikingatida skriftspråkets stadium.

Enligt detta sätt att se, skulle alltså — åtminstone under övergångstiden från ett äldre till ett yngre stadium — språkgränser ha funnits, på ett sätt som inte mycket skiljer sig från senare och mera välbekanta nordiska förhållanden. Gränserna kan naturligtvis ha delat upp området annorlunda än idag, beroende på de dåtida handelslederna och på politiska och ekonomiska maktcentra. Utöver sådana, också fram till våra dagar betydelsefulla faktorer för språklig förändring, kan man föreställa sig att lokala folkflyttningar har kunnat spela en större roll för dialektgeografien, i ett relativt glesbefolkat Norden.⁵

Nordisk språkförståelse förr och nu

Stamträdsmodellen är alltså, enligt ovanstående synpunkter, skuld till att den nordiska språkhistorien strukturerats på ett sätt, som de bevarade språkliga dokumenten inte är bärkraftiga nog att bekräfta. Snarare tycks man av dem kunna utläsa, att åtminstone perioden mellan ett dokumenterat äldre och ett yngre språktillstånd har varit präglad av språklig motsättning.

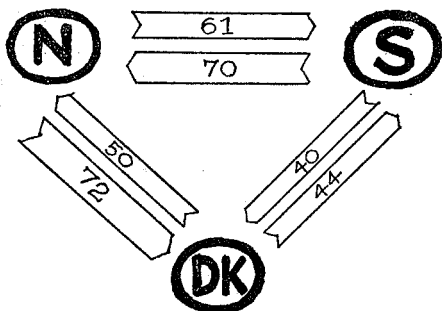
Folkvandringstidens språkliga förhållanden får sägas vara så ovisst dokumenterade, att det är meningslöst att spekulera över, om Skandinavien då var ett homogent språkområde. Men ledde den språkliga utvecklingen under mellanperioden fram till en — eventuellt ny — period av stor nordisk språklig homogenitet?

Omöjligt är det väl inte. Ett tungt vägande argument för en sådan helhetssyn är begreppet *dansk tunga*. Det ägnas en utförlig presentation av Allan Karker i denna publikation.

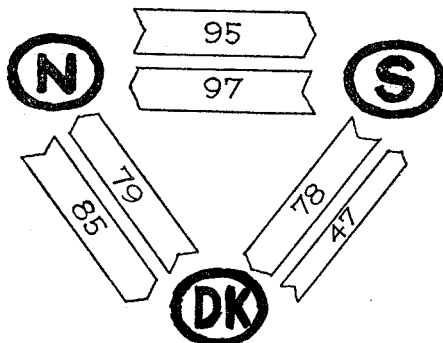
Här skall i detta sammanhang först och främst konstateras, att om mina synpunkter på den förhistoriska nordiska språkhistorien kan accepteras, så visar det sig, att stamträdsmodellen är föga adekvat redan för denna språkliga period. I ett avseende skulle dess eventuella negativa effekter på nordisk språkplanering därmed också vara oskadliggjorda. I stället för ett paradisiskt urtillstånd får vi, redan under förhistorisk tid, ett vittnesbörd om språklig splittring, men eventuellt också en starkt dynamisk vision av hur gemensamma nordiska företag under vikingatiden kan ha lett till ökad nordisk språkgemenskap. — Beträffande det paradisiska urtillståndet får jag inskjuta den reservationen, att det naturligtvis kan sägas ha funnits — om det kan påvisas att våra nordiska förfäder en gång har intäгат och koloniserat Norden i samlad tropp.

Därnäst vill jag, genom att dra paralleller långt fram i tiden, försöka *relativisera* begreppet *dansk tunga*. Som ett vittnesbörd om faktiska språkförhållanden kan det närmast jämföras med de mycket mera omfattande opinionsyttringarna i attitydundersökningar rörande nordisk språkförståelse, som har förekommit de tre senaste decennierna.

Omkring 1950 gjorde Einar Haugen den veterligen första mera omfattande språksociologiska enquëten, för att kartlägga vad han senare har kallat den nordiska semikommunikationen. Genom att bl.a. fråga ett urval informanter från Danmark, Norge och Sverige, om man förstod grannlänternas språk utan svårighet, fick han ett siffermaterial. Det kan återges schematiskt, i ett schema som återger procenttalen ja-svar på frågan, för informanterna i det land pilen pekar mot:

Ungefär tjugo år senare genomfördes en ny liknande undersökning, denna gång i Sifo-Gallups regi och på beställning av Nordiska rådet (1973). Frågan var denna gång formulerad: "Förstår ni språk x, y, z när det talas?" — Svaren från Danmark, Norge och Sverige kan arrangeras på samma sätt som i den föregående figuren:

Det finns många intressanta upptäckter att göra i detta siffermaterial. Här vill jag inskränka mig till två viktiga påpekanden för vårt ämne.⁶ Det är påfallande, hur talens inbördes relationer är identiska i de båda undersökningarna — med ett viktigt undantag: danskarnas svenskförståelse förefaller snarast att ha fördubblats mellan de båda undersökningarna! Vidare är det naturligtvis påfallande, hur talen genomgående ligger högre i den senare undersökningen. Genomsnittsvärdena är 56, respektive 80.

Man kan spekulera över varför talen har blivit så mycket högre. (I ljuset av den allmänna höjningen är svenskarnas danskförståelse 1973 ju snarast att betrakta som en tillbakagång.) Informanturval förklarar knappast skillnaden på ett enkelt sätt. Haugen fick många informanter genom medlemsförteckningarna från Föreningen Norden i de tre länderna, och resten genom telefonkatalogurval. Sifo-Gallup har använt sina standardurvalsprinciper för ca 1 000—1 500 personer från respektive land. — Haugens mycket mindre informanturval borde väl därför snarast vara både mera kunnigt och mer positivt inställt till grannspråken.

Haugens fråga innehåller skärpningen ”utan svårighet”. Det är möjligt att den har haft en mer återhållande effekt 1950, än tillägget ”när det talas” 1973.

Ändrade attityder kan inverka, såväl till attitydundersökningar som till vilka krav man bör leva upp till, när man får besök av en intervjuare, som ställer frågor om nordisk språkförståelse. (Haugen skrev brev.)

Det kan ju förvisso inte uteslutas, att den nordiska språkgemenskapen på det hela taget har fått en skjuts framåt under tjugofemårsperioden mellan undersökningarna, genom ökad träning och genom större möjligheter till grannspråkskontakt. — Det är t.ex. högst sannolikt, att den utbredda vanan i Danmark att se svensk TV har betytt en hel del för danskarnas till synes kraftigt ökade svenskförståelse.

Men vi ser att det — trots omfattande undersökningar — är svårt att göra generella påståenden om den nordiska språkförståelsen mellan de tre skandinaviska länderna idag. — Verkligheten blir för övrigt mycket brokigare om man går

direkt till källan 1973. Den analyserar de sex talen i figuren vidare, efter faktorer som män—kvinnor, ålder, bosättningsregion, utbildningsnivå, socialgrupp etc.

Jag har mycket svårt att tro annat än att den faktiska bakgrunden till begreppet 'dansk tunga' har varit brokig på motsvarande sätt. I den mån vikingatåg och andra företag har haft en gemensam nordisk bakgrund, har de naturligtvis haft betydelse för nordisk språksamhörighet och nordisk språkförståelse. Men då som nu har gemensamma nordiska företag berört olika befolkningsgrupper i olika grad. Främst har de varit de ledande skiktens angelägenhet. Detta är alldeles uppenbart i dagens Norden. Det kan också tydligt avläsas i Sifo-Gallup-analysen 1973, när det gäller språkförståelsen enligt egen värdering. Jafrekvensen är genomgående högst för de högst utbildade och för dem som ligger högst på den sociala rangskalan.

Så har det utan tvivel också varit på vikingatiden. När ett säkrare historiskt källmaterial börjar kasta ljus över medeltiden, är det påfallande, hur de nordiska nationalgränserna betyder föga eller intet för de högst utbildade, kyrkans folk, och för de sociala topparna: vikingahövdingarnas arvtagare, de nordiska stormanssläkterna. Långt fram i nyare tid har adeln haft gods och ekonomiska intressen spridda, utan större hänsyn till nationalgränser.

Det är från detta ledande och mest rörliga nordiska befolkningsskikt som de nordiska uppgifterna om språkförhållanden och språkbeteckningarna härstammar. För de moderna attitydundersökningarna gäller utan tvivel, att faktisk språkförståelse och önsketänkande tillsammans dikterar resultatet. Det är högst sannolikt, att politiskt önsketänkande, och andra icke-språkliga faktorer ligger bakom också de äldsta rapporterna om nordiska språkförhållanden. Det är inte rådligt att lägga in *mer* av upplysning om faktiska språkförhållanden i dem, än i de moderna opinionsundersökningarna.

Till sist vill jag här kort referera norrmannen Håkon Melbergs uppfattning om *ursprunget* till 'dansk tunga'. Han har hävdad (Melberg 1949—51), att när isländska och norska källor an-

vänder termen om sitt språk, i vart fall in på 1200-talet, så skall det ses som en för språkbeteckningar typisk eftersläpning. Men framför allt hävdar han, att 'dansk tunga' är vittnesbörd om en förhistorisk massiv invasion av daner, som från Danmark på 500-talet erövrade både Sverige och Norge söderifrån.

Bevisföringen för en sådan hypotes blir naturligtvis både omfattande och besvärlig. Man kan kanske betvivla massiviteten i en sådan nordisk "Machtübernahme". Men det är utan tvivel lockande, att låta en sådan dansk erövring vara redskap för spridningen av de språkliga förändringar från folkvandringstidens nordiska språk och till vikingatidens, som diskuterats i föregående avsnitt.

Perspektivering

Genom att framföra några otraditionella synpunkter på den språkliga nordiska förhistorien har jag i detta sammanhang försökt desarmera den skadliga effekt, som ett vanemässigt stamträdstänkande eventuellt kan få på nordisk språkvård. I stället för stamträdets fixering vid ett mer eller mindre obönhörligt ökande språkligt sönderfall, har jag med några exempel velat introducera en betydligt mer dynamisk — och realistisk — uppfattning av nordisk språkhistoria. 1950- och 1970-talens opinionsundersökningar tyder ju på att dynamiken gäller också för den allra närmaste språkhistorien, även om man som sagt skall tolka siffrorna rörande språkförståelsen försiktigt.

För förhistorisk tid har stamträdstänkande närmast lett till att man har velat uppfatta de språkliga tingens ordning som statiska, i det speciella avseendet att man har tänkt sig Norden som ett enhetligt språkområde, statt i kraftig språklig förändring. Den mera dynamiska uppfattning jag har hävdad, innebär att det bevarade språkliga materialet i vart fall förutsätter en period av språklig splittring mellan ett äldre och ett yngre "språktillstånd", under vilka källmaterialet i och för sig kan tolkas som om den nordiska språkliga enhetligheten var mycket stor. Men det material som bär vittnesbörd om det äldsta språkliga stadiet är utomordentligt fragmentariskt, och när det

gäller det vikingatida materialet verkar skriften närmast som gjord för att kamouflera en hel del språklig variation.

Det är tänkbart att den yngre runradens ortografi faktiskt har en sådan bakgrund. Genom en utstuderad sparsamhet med tecken, där de flesta tecknen representerar fonemklasser och inte fonem, har denna ortografi åtminstone haft den effekten, att *vår* osäkerhet om det talade språket bakom inskrifterna är utomordentligt stor, på punkter där åtskillig regional och social variation kan ha förekommit.

Jørgen Rischel (1967) har påpekat denna ortografis *envägs-karaktär*. Dvs. utifrån en analys av sitt talade språk har användaren inte behövt tveka mycket inför ordens stavning. Att gå åt andra hållet, och läsa denna nordiska skrift, kräver däremot både övning, skarpsinne och modersmålsbehärskning — om man bortser från de vanligaste bevarade fraserna om att resa stenen, förstås.

Kan en ortografi med just dessa egenskaper ha skapats för att fungera som ett nordiskt kommunikationsmedel, i en period då den språkliga variationen — framför allt i fråga om vokaler och diftonger — kan ha känts besvärande?*

I den nordiska språkvårdsdebatten har under lång tid ortografiska reformer utifrån nordiska principer varit ett centralt debattämne. Allan Karker publicerade 1976 en utomordentligt konkret och genomförd analys av, hur de olika skriftspråken skulle kunna bringas närmare varandra, utan att man gjorde avkall på principen, att de talade riksspråken skulle återspeglas minst lika mycket i de reformerade ortografierna som tidigare. Om det är riktigt, att den yngre runraden kom till som ett nordiskt skriftspråk, var man dock betydligt radikalare den gången.

Karkers förslag, om det nu är tänkt som ett reformförslag, är präglad av en viss defaitism i frågan. Man kan väl rikta en liknande invändning mot en sådan reform som mot hundägaren, som av omtanke om sin hund bestämde sig för att kupera svansen i flera småbitar, i stället för att ta hela med en gång. Här är det tre språk, som till åtskilligt obehag för brukarna skall tillnärmas varandra, utan att för den skull slut-

resultatet blir ett nordiskt skriftspråk.

En annan väg, som för övrigt redan har beträffats av ett nordiskt företag som SAS, förefaller mer tilltalande. Om bakgrunden för vikingatidens skriftspråksreform var den som jag har antytt, och om reformen hade den framgång, som ett par hundra års bevarat källmaterial tycks vittna om, så berodde det naturligtvis på att det fanns ett praktiskt behov av ett nordiskt skriftspråk inom den eller de samtida politiska och ekonomiska maktorganisationerna. Detta måste ha garanterat framgången.

Inom SAS har man tydligen känt behov av ett gemensamt nordiskt skriftspråk. Man har då på ganska goda grunder fastnat för norskt riksmål, i ännu högre grad än nyare bokmålsortografi språket i mitten. (Bokmål skulle enligt Karkers analys behöva ändras minst.)

Ett viktigt argument för norskt riksmål, som utgångspunkt för ett gemensamt nordiskt skriftspråk, kan delvis hämtas från det föregående. Den viktigaste egenskapen för ett nordiskt skriftspråk måste vara, att alla brukare så enkelt som möjligt kan lära sig behärska dess norm, utifrån sitt talade språk. Att det däremot inte kan komma att återspegla *något* talat språk särskilt väl, är själva förutsättningen. Det kommer alltså med nödvändighet att finnas en liknande envägskarakter i förhållande tal → skrift, som en gång gällde för 16-typsfutharken. Kanske vore det dock nu möjligt att komma överens utan en lika drastisk abstraktionsnivå för den nordiska ortografin.

När det gäller sådana språkdrag, som introducerats genom senare norska bokmålsreformer (varierande ändelsevokaler i svagton, tre genus, diftonger och annat), måste kravet på att man med olika utgångspunkter *enkelt* skall kunna behärska normen, leda till att man avstår från dem i ett nordiskt skriftspråk, som måste ha ett maximalt reducerat svagtonsvokalsystem och genus-kasus-böjningssystem. I fråga om ändelsevokaler leder en riksmålsnorm med genomfört *-e* inte till svårigheter för någon. Varje annan, svensk eller norsk, skriftspråksnorm med varierande ändelsevokaler leder till enorma svårigheter med behärsksningen, för dem som inte har det i sitt talade språk. — I värsta fall kan man ju uppfinna en speciell

ändelsevokalskrumelur.

Men i fråga om *p*, *t*, *k* i inljud (sv-no) eller *b*, *d*, *g* (da), och i många andra valsituationer, finns inte samma hänsyn att ta till påfallande bristande symmetri från inlärningsynpunkt. Därför kan man välja *p*, *t*, *k* etc. — som ”kompensation” för att svagtonsvokalsystemet kommit att bli identiskt med danskans. I och med detta är riksmålskaraktären faktiskt given, som en utgångspunkt, om det finns behov för ett enhetligt nordiskt skriftspråk, t.ex. inom övernationella nordiska organ.

Det är ingen orimlig tanke, att man ålägger de nordiska tjänstemännen i olika nordiska organ, i första hand kanske inom undervisnings- och kultursektorn, besväret att vara försökskaniner för en sådan reform. Genom de praktiska erfarenheter man skulle inhösta från reformens genomförande i denna begränsade miljö, kunde man utan tvivel tänka sig en hel del naturliga modifikationer. På så sätt skulle man ha ett praktiskt genomprövat skriftspråk att erbjuda, om och när de samfundsmässiga förhållandena motiverar en utökad användning av ett gemensamt nordiskt skriftspråk. — Skulle den samfundsmässiga situationen inte infinna sig, är ju ingen större skada skedd.

Med tanke på det komplicerade samspelet mellan talat och skrivet språk är återhållsamhet med nordiskt motiverade reformer av de nuvarande nationella skriftspråken berättigad. Ett exempel från det nordiska rättstavningsmötet 1869 tror jag kan belysa detta. En av de få rekommendationer därifrån som faktiskt följdes, har möjligen gjort mer skada än nytta i fråga om nordisk språkförståelse.

Danskarna rekommenderades att avskaffa *j* efter *k* i ord som *Kjøbenhavn*, *skjære*. Den skriftspråksreformen (1889) har möjligen bidragit till att cementera en uttalsolikhet mellan å ena sidan norska och svenska, å andra sidan danskan, som inte längre har något palatalt frikativt uttal framför främre vokal i riksspråket, men väl i vissa dialekter.

Den teoretiska analysen bakom rättstavningsmötets rekommendation föreföll logisk: eftersom man i svenskan inte markerade — men väl uttalade — palatalt *k* frikativt i dylika fall, skulle reformen närma språken till varandra. Den danska reformen genomfördes nog, därför att palataliseringstendensen

inte längre var påfallande. Men om man hade behållit den gamla stavningen med *kj, skj*, är det inte omöjligt att utvecklingen hade lett till, att palataliseringen åter hade etablerats i dansk rigssprog. Det finns som bekant många 1900-talsexempel på det skrivna språkets styrning av uttalet. — Palataliseringen skulle som sagt dessutom ha haft visst stöd i danska dialekter.

Sådana mindre lyckade effekter av nordiska ortografiska reformer kan man lära sig att undvika, genom att till en början arbeta i den begränsade skala jag har angett. Den nordiska språkplanläggningen skulle ha som en given huvuduppgift att följa och styra denna laboratoriesituation.⁸

Det praktiska perspektiv jag för övrigt kan framhäva för den nordiska språkvårdens del, utifrån den här framförda språkhistorieuppfattningen, är att det ser ut som om man alltid har klarat sig hjälpligt med en viss språklig variation i Norden. Man lär bli tvungen att fortsätta med det. Variation är inte bara av ondo. Likriktning är inte bara av godo.

Man kan i stället öka den nordiska språkförståelsen genom att ge så många som möjligt *attraktiva* tillfällen att lära känna så mycket som möjligt av den språkliga variation som finns. Nordisk TV-satellit förefaller att vara ett sådant.

Arbetar man för detta, förefaller utsikterna att vara goda för att, också i framtiden, den nordiska språkhistorien i mycket stor utsträckning kommer att vara gemensam — utan att man för den skull behöver föra med sig ett trauma från det förflutna, om ett förlorat och ouppnåeligt språkligt paradistillstånd i form av total språklig homogenitet.⁹

Noter

1 Det finns många framställningar av språkvetenskapens historia. Ett par sådana, som använts för denna framställning, är Holger Pedersen (1924) och Bertil Malmberg (1959).

En partiell, dansk, ajoufföring av Holger Pedersens arbete sker genom *Det danske sprogs udforskning i det 20. århundrede* (1964). Bertil Malmberg har själv ajouffört sitt arbete, senast genom *Språken i tid och rum* (1977).

- 2 Bland danska föregångare i Rudbecks anda märks *Claus Lyschander*, Christian IV:s historiograf.

Från Norge nämner Carl S. Petersen (1929, s. 387 f.) *Jonas Ramus*, som "søgte at redde for sit Fædreland noget af den megen Ære, idet han 1702 i sin bog *Ulysses et Othinus unus et idem* (ϕ: Odysseus og Odin én og den samme) efterviste, at Homers Charybdis var Malstrømmen ved Lofoten, og at den berømte Grækerhelt Odysseus, ret beset, var den samme som Odin: han kaldte sig jo dog hos Kyklopen for Utis (ϕ: ingen), hvilket i Genitiv hedder Utinos og altsaa tydeligt erindrer om Othin-us." — Enligt samma källa var kulmen nådd med Ramus, och skeptikerna tog över.

- 3 Dansken Ludvig Wimmer och norrmannen Sophus Bugge fick ungefär samtidigt, ca 1867, grepp om de äldre runorna och deras språk. Se vidare K. M. Nielsen (1969).
- 4 Ingående kritik mot vågteorin, i första hand riktad mot N. S. Troubetzkoy, som var en framträdande anhängare till den under 1900-talet, återfinns i Melberg (1949—51, ss. 775—793), i kap. 10 "The Language".

Vågmodellen har tagits upp igen av amerikanska "variationister"; se C. J. Bailey (1973).

- 5 Några av synpunkterna på Nordens språkliga förhistoria har jag framfört i annat sammanhang. Se Ohlsson (1978 a och 1978 b). I den senare finns en något utförligare språkhistorisk kritisk argumentation än här.
- 6 Figurerna med resultat från nordiska attitydundersökningar under de senaste årtiondena återges från författarens uppsats om "Nabospråksförståelse", *Mål & Mæle* 1/1977.
- 7 Många analyser av — och förklaringsförsök till — runreformen har gjorts. Bland senare försök kan nämnas Trnka (1939), Diderichsen (1945), Andersen (1947), Antonsen (1963), Rischel (1967), Juhl Jensen (1968), Haugen (1969), Moltke (1976).

För Trnka, Diderichsen, Antonsen och Rischel gäller bl.a. att man analyserar och försöker motivera förändringen fonologiskt. — Vad man uppnår med fonologisk analys är dock främst att framhäva det paradoxala i teckenreduktionen, paradoxalare ju fler fonem man antar.

Juhl Jensen spårar matematisk-symmetriska överväganden i reduktionen. Haugen fäster uppmärksamhet på samspelet mellan stark- och svagtonsvokaltecken, som gör ortografin mer informativ än tecknens antal omedelbart ger vid handen i 16-futharken.

I motsättning till de fonologiska analyserna, reducerar Harry Andersen reformens genomgripande karaktär så långt som möjligt, genom att framhäva indicierna för en gradvis "naturlig" utveckling.

Erik Moltke (1976 s. 136—46) ligger å ena sidan nära Andersen

(1947), genom att betona hur partiella förändringar gör reformen mindre drastisk än en direkt jämförelse mellan 24- och 16-futharkerna ger vid handen. Å andra sidan frammanar han, genom alfabethistoriska paralleller till bl.a. den grekiska skriftreformen 403 f.Kr., en konkret situationsbild av ett kommissionsförslag, som lagfästes. Moltke förlägger kommissionen till kung Godfreds Danmark (med all reservation).

Kristian Ringgaard har (muntligt vid Hindsgavlmötet 1978) omnämnt reformen som "ett förhistoriskt nordiskt rättstavningsmöte".

8 Bakom SAS's val av nordiskt skriftspråk står veterligen tankar, som formulerats av Knud Jarmsted (1955, 1956).

Jarmsted har uppenbarligen föreställt sig en bredare användning från starten, än den som här har skisserats som en första etapp. Men hans grundläggande tankar och argument för valet av riksmål som utgångspunkt överensstämmer nog med vad jag har framfört, även om de inte i alla avseenden är så uttryckligt motiverade som här. — Å andra sidan har Jarmsted gått längre i detaljutformning, som bland annat hans textprov visar.

9 Bakom många av denna framställnings synpunkter ligger ingående diskussioner med Henrik Galberg Jacobsen, som jag önskar tacka för konstruktiva förslag, liksom Skirne Bruland, som har läst manus "med radikala bokmålsögon".

Litteratur

- Andersen, Harry. 1947. "Det yngre Runealfabets Oprindelse", *Arkiv for nordisk filologi* 62—63, s. 203—227.
- Antonsen, Elmer H. 1963. "The Proto-Norse Vowel System and The Younger Futhork". *Scandinavian Studies* 35, s. 195—207.
- Bailey, Charles-James. 1973. *Variation and Linguistic Theory*. Center for Applied Linguistics, Arlington, Virginia.
- Dalin, Olof von. 1767. *Witterhetsarbeten*, femte bandet: "Dissertation" (s. 137—41). Stockholm. [Enl. reg. är texten från 1752?]
- Det danske sprogs udforskning i det 20. århundrede*. (Utg. Selskab for nordisk filologi). København.
- Diderichsen, Paul. 1945. "Runer og runeforskning i nordisk belysning". *Nordisk tidsskrift* 21, s. 319—334.
- Haugen, Einar. 1953. "Nordiske språkproblemer — en opinionsundersökelse". *Nordisk tidsskrift*, s. 225—49.
- 1969. "On the Parsimony of the Younger Futhork", *Festschrift für Konstantin Reichardt* (utg. Gellinek), s. 51—58. Bern.
- 1976. *The Scandinavian Languages. An Introduction to their History*. London.
- Jarmsted, Knud. 1955 (1956). "Nordisk bokmål. Det samnordiske skriftspråk". I *Vi skandinaver*, utgiven av SAS. — Återtryckt

- med textprov och uttalanden om nordisk bokmål.
- Jensen, Jens Juhl. 1968. "The problem of the runes in the light of some other alphabets". *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskab*, s. 128—146.
- Karker, Allan. 1976. "Nordisk retskrivning — den ideale fordring". *Sprog i Norden 1976*, s. 39—84.
- Malmberg, Bertil. 1959. *Nya vägar inom språkforskningen*. Lund.
— 1977. *Språken i tid och rum*. Lund.
- Melberg, Håkon. 1949—51. *Origin of the scandinavian nations and languages. I—II*. Halden.
- Moltke, Erik. 1976. *Runerne i Danmark og deres oprindelse*. København.
- Nielsen, Karl-Martin. 1969 (1970). "Om dateringen af de sen-urnordiske runeindskrifter, synkopen og 16 tegns futharken". *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*, s. 5—51. (Akad. avh. 1970).
- Nordiska rådet (utg.). 1973. *Den nordiska allmänheten och det nordiska samarbetet. Attitydundersökning*. Nordisk udredningsserie 4/73.
- Ohlsson, Stig Örjan. 1977. "Nabospråksförståelse. Nabospråk eller grannspråk". *Mål & Måle 1*, s. 19—25.
— 1978 a. [Rec. av Einar Haugen 1976.] *Danske Studier*, s. 145—155.
— 1978 b. "Principal lines of Scandinavian language history". *Papers from the Fourth Scandinavian Conference of Linguistics* (utg. Kirsten Gregersen), s. 449—455.
- Pedersen, Holger. 1924. *Sprogvidenskabens i det nittende aarhundrede. Metoder og resultater*. (Nr XV, Sprogvidenskabens, i serien Det nittende aarhundrede, red. Aage Friis.) København.
- Petersen, Carl S. 1929. *Illustreret dansk litteraturhistorie. Første bind. Fra Folkevandringstiden indtil Holberg*. København.
- Rischel, Jørgen. 1967. "Phoneme, Grapheme, and the Importance of Distinctions". *KVAL Report nr 1* s. 1—21. Forskningsgruppen för Kvantitativ Lingvistik, Stockholm.
- Rudbeck, Olof [Olaus]. 1679—1702. *Atlantica*. — Återutgiven i fyra band 1937—50 (utg. Axel Nelson). Uppsala.
- Schleicher, August. 1861—62. *Compendium der vergleichenden grammatik der indogermanischen sprachen*.
- Schmidt, Johannes. 1872. *Die Verwandtschaftsverhältnisse der Indogermanischen Sprachen*. Weimar.
- Trnka, Bohumil. 1939. "Phonological remarks concerning the Scandinavian runic writing". *Travaux du cercle linguistique de Prague*, 8, s. 292—296.